

4. Реконструкция центров исторических городов: Сов.-фр. Науч.-техн.сотрудничество / Белоусов В.Н., Бочарова Н.Н., Васильченко В.А. и др. – М.: Стройиздат, 1987. – 224 с.
5. Radacki Z. Problem odbudowy starych miast na przykladzie Szczena // Ochrona zabytkow/ - 1978/ - #1/ - S/28-34

Аннотация

В работе проведен анализ разносторонних факторов, которые влияют на формирование рыночных площадей в малых городах: влияние городской среды, региональные и внешние влияния. Определены основные особенности формирования и развития рыночных площадей в Украине.

Ключевые слова: реконструкция, реставрация, рыночная площадь, сохранение, формообразование, возобновление.

Annotation

The paper analyzes the diverse factors that influence the formation of the market square in small cities: the urban environment influence the city, regional and external influences. Identify the basic features of the formation and development of the market squares in Ukraine.

Key words: reconstruction, restavration, market square, conservation, shaping, resumption.

УДК 711.58

О. В. Корнєва *аспірант,
Київський національний університет будівництва і архітектури*

ПОНЯТТЯ ІСТОРИЧНОГО КОМПЛЕКСУ. КЛАСИФІКАЦІЯ ІСТОРИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ

Анотація: характеризується основне поняття історичного комплексу, що є необхідним при визначенні необхідних реконструктивних заходів. Також формується класифікація історичних комплексів.

Ключові слова: історичний комплекс, реставрація, реконструктивні заходи, архітектурний ансамбль.

При проведенні реконструкції історичних комплексів важливо чітко визначити, які об'єкти до них відносяться. Це є необхідним для здійснення вибору конкретного виду реконструктивного втручання та його масштабів (від ретельної реставрації, яка являється однією з фаз реконструкції до повної

перебудови будівлі, історичного комплексу, міста), які в свою чергу залежать від рівня цінності того чи іншого історичного фрагменту – пам'ятки архітектури та містобудування, його художньої ролі в існуючому середовищі.

Варіанти визначення поняття *історичного комплексу* наводяться у працях багатьох авторів. В проекті закону «Про збереження архітектурної та містобудівної спадщини» (реєстр. № 5329 від 09.11.2009) дається визначення поняттям містобудівного комплексу (ансамблю), архітектурного ансамблю та комплексу.

Отже, *історичний комплекс* – це топографічно-визначена сукупність, цілісна система пам'яток історії та культури, якими являються пам'ятні місця та предмети, зв'язані з історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства та держави, твори матеріальної та духовної творчості, що представляють історичну, наукову, чи іншу цінність[2].

Комплекси – чітко локалізовані на історично сформованій території групи ізольованих чи об'єднаних пам'ятників, будівель та споруд фортифікаційного, релігійного, палацового, житлового, громадського, адміністративного, торгового, промислового, наукового, навчального призначення зі зв'язаними з ними творами живопису, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва, архітектури, якщо єдність і зв'язок вказаних пам'ятників, будівель та споруд з пейзажем являють цінність з історичної, архітектурної, археологічної, етнічної чи соціально-культурної точок зору, у тому числі історичні центри поселень та фрагменти історичного планування та забудови поселень, які можуть бути віднесені до містобудівних ансамблів; твори ландшафтної архітектури та садово-паркового мистецтва (сади, парки, сквери, бульвари), некрополі природні ландшафти зв'язані з пам'ятниками, життям видатних історичних особистостей; культурні шари, залишки забудови стародавніх міст, городищ, селищ, стоянок; місця проведення обрядів [1].

Архітектурний ансамбль – поєднання окремих архітектурних будівель та споруд, одного чи різночасового зведення, але об'єднаних єдиним стилем та композиційним задумом, спів розмірністю частин та цілого, чітким виявленням домінуючих та підпорядкованих просторів [2]. *Ансамбль об'єднаний єдністю масштабу, стилістики та представляє собою єдине художнє ціле.*

Особливе місце в переліку пам'яток архітектури та містобудування займають *пам'ятники садово-паркового мистецтва*, які володіють внутрішнім природним саморозвитком (ріст чи старіння дерев та кущів і т.д.). Кожне покоління застає пам'ятник вже змінений, росте разом з ним та зникає до його образу. Ця обставина породжує багато дискусійних проблем – як бути з застарілими компонентами такого пам'ятника, які загрожують падінням, природною загибеллю. Якщо проводити їх по елементну заміну, то тоді витвір

садово-паркового мистецтва набуває цілком інакшого художнього образу. При повному оновленні парку історична цінність його може повністю втратитись.

Взаємодія певних закономірностей послідовного розвитку на всіх основних містобудівних рівнях формування образу міста – на рівні появи у штучному середовищі ознак просторово-часової системи, на рівні міста при визначенні ступені стійкості його компонентів, на рівні комплексу споруд при появі організуючої ролі композиційно-просторових факторів, і, на кінець, на рівні будівлі при появі її архітектурі тих особливостей форми та композиції, які визначають приналежність певному вузлу міста – ця взаємодія в оптимальному випадку приводить до того, що між спорудами складаються такі композиційно-естетичні зв'язки, які перетворюють групу будівель в єдине художнє ціле – архітектурний комплекс. Тобто *архітектурний комплекс* – це конгломерат об'ємів форм в одній будівлі чи в ряді будівель та споруд, підпорядкованих єдиній архітектурній та функціональній програмі.

Таким чином, *історико-культурний комплекс може представляти собою сукупність споруд, що володіють хоча б одним із критеріїв єдності – часом зведення, стилістикою, історичним аспектом і т.п.* Комплекси можуть складатися:

- а) фрагмент міського середовища (історичний центр, вулиця, площа);
- б) територія з всіма розташованими на ній спорудами, зв'язана з будь-якими історичними подіями чи особистістю;
- в) археологічні комплекси.

Комплекс – це не просто група будівель чи споруд. Обов'язковим учасником комплексу є простір, організований всіма складовими по визначеному задуму [1].

Поняття історичного пам'ятника включає в себе як окремий архітектурний витвір, так і міське та сільське середовища, які мають характерні ознаки визначеної цивілізації, визначного шляху розвитку чи історичної події. Воно поширюється не тільки на видатні пам'ятники, а також на більш скромні споруди, що набувають з часом значної культурної цінності. Однією з важливих ознак комплексу чи ансамблю являється його цілісність, зв'язність, єдність та його гармонійне співіснування з неперервним міським середовищем та загальним оточуючим простором. Ансамбль (чи комплекс) не тільки об'єднує різноманітні типи архітектурних споруд, але й підпорядковує їх собі, визначаючи їх взаємне розташування, їх форму, масштаб і пропорції" [5].

За певними критеріями історичні комплекси можна класифікувати наступним чином (див.схему 1):

1) За типами складових історичні комплекси поділяються на:

- споруди (витвори) - твори архітектури та інженерного мистецтва, твори

монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;

- *визначні місця* - зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

2) За видами складових історичні комплекси поділяються на:

- *археологічні* - рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, зображення на скелях, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідторним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;

- *історичні* - будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військовослужбовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

- *об'єкти монументального мистецтва* - твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);

- *об'єкти архітектури та містобудування* - окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, які характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій або авторів; природно-архітектурні комплекси (ансамблі), історичні центри, вулиці, квартали, площі, залишки давнього розпланування та забудови, що є носієм певних містобудівних ідей;

- *об'єкти садово-паркового мистецтва* - поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

ландшафтні - природні території, які мають історичну цінність;

- *об'єкти науки і техніки* - унікальні промислові, виробничі, науково-

виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

3) За місцем розташування відносно існуючого середовища:

- в зоні історичного ядра;
- в серединній зоні;
- в периферійній зоні.

4) За територіальною зосередженістю, тобто за характером розташування на певних ділянках. Дана характеристика залежить від місця розташування історичного комплексу, умов району (щільності населення, специфіки рельєфу тощо):

- щільної забудови (історичний квартал);
- розосереджені (садиби, окремо стоячі будівлі, замки з недалеким розташуванням об'єктів обслуговування);
- на незабудованих територіях (ландшафтні парки, окремо стоячі заміські садиби, тунелі, дороги).

5) За масштабістю – величиною площі, яку вони займають:

- великі (історичні райони міста, ландшафтні парки, палацові комплекси);
- середні (площі, вулиці, архітектурні ансамблі, унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей);
- малі (окремі будівлі та споруди, замки, палаци).

6) За інтервалом часу зведення:

- сформовані, як комплекс протягом одного визначеного періоду чи певної епохи ;
- різночасового зведення, тобто ті, що продовжували добудовуватись чи формуватись як комплекс протягом багатьох років, епох;
- несформовані, як комплекс внаслідок припинення свого розвитку в силу певних історичних обставин.

7) За стилістичною єдністю, тобто за присутністю в оформленні історичного об'єкта єдиного стилю чи різних стильових напрямків, які не порушують загальної єдності та відчуття гармонії комплексу:

- одного стильового напрямку;
- різних стильових напрямків.

8) За станом збереження :

- мало зруйновані - такі, що береглися як цілісна система частково, з втратою певних складових комплексу;
- задовільний стан – тобто ті, що береглися як цілісне утворення,

комплекс майже повністю, можливо з невеликою втратою незначних, другорядних елементів певних складових комплексу;

- *значно зруйновані* – внаслідок значної втрати складових історичного об'єкту, втратили свою основну ознаку комплексності – цілісність, єдність між елементами та оточуючим простором.

9) За первинним функціональним призначенням:

- *культові* – церкви, монастирі, синагоги, мечеті, кладовища, масові місця поховання;

- *житлові* - замки, палаци, садиби;

- *громадські, адміністративні* - будівлі бібліотеки, ратуші;

- *промислові* - промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти;

- *рекреаційні* - ландшафтні (пейзажні) парки, історичні об'єкти, що розташовані і середовищі з відповідними сприятливими умовами;

- *інші*.

10) За можливістю розвитку та зміни функціонального призначення при реконструкції:

- *строго визначене (первинне) функціональне використання* (церкви, монастирі, кладовища, мавзолеї, склепи) - найчастіше із-зі релігійних міркувань чи забороні власника(держави) історичної пам'ятки на зміну функціонального призначення ;

- *з частковою зміною функціонального призначення* – найчастіше це замки, палаци, які являються пам'ятками архітектури і підлягають музеєфікації чи іншому використанню у даному напрямку;

- *з повною зміною первинного функціонального призначення* – садиби, промислові об'єкти, малоцінна забудова. Дана категорія передбачає зовсім нове сучасне функціональне використання історичної пам'ятки.

11) За масштабністю реконструктивного втручання:

- *«ретророзвиток»* - направлене відродження втрачених історичних, архітектурних та містобудівних цінностей;

- *нова фонова забудова* – нова забудова в контактній зоні при збереженні домінуючого положення ансамблевого ядра історичного комплексу;

- *розвиток композиції* – введення нових активних елементів ансамблю, але на основі існуючих композиційних та стильових принципів.

Загальна класифікація історичних комплексів представлена вигляді схеми 1.

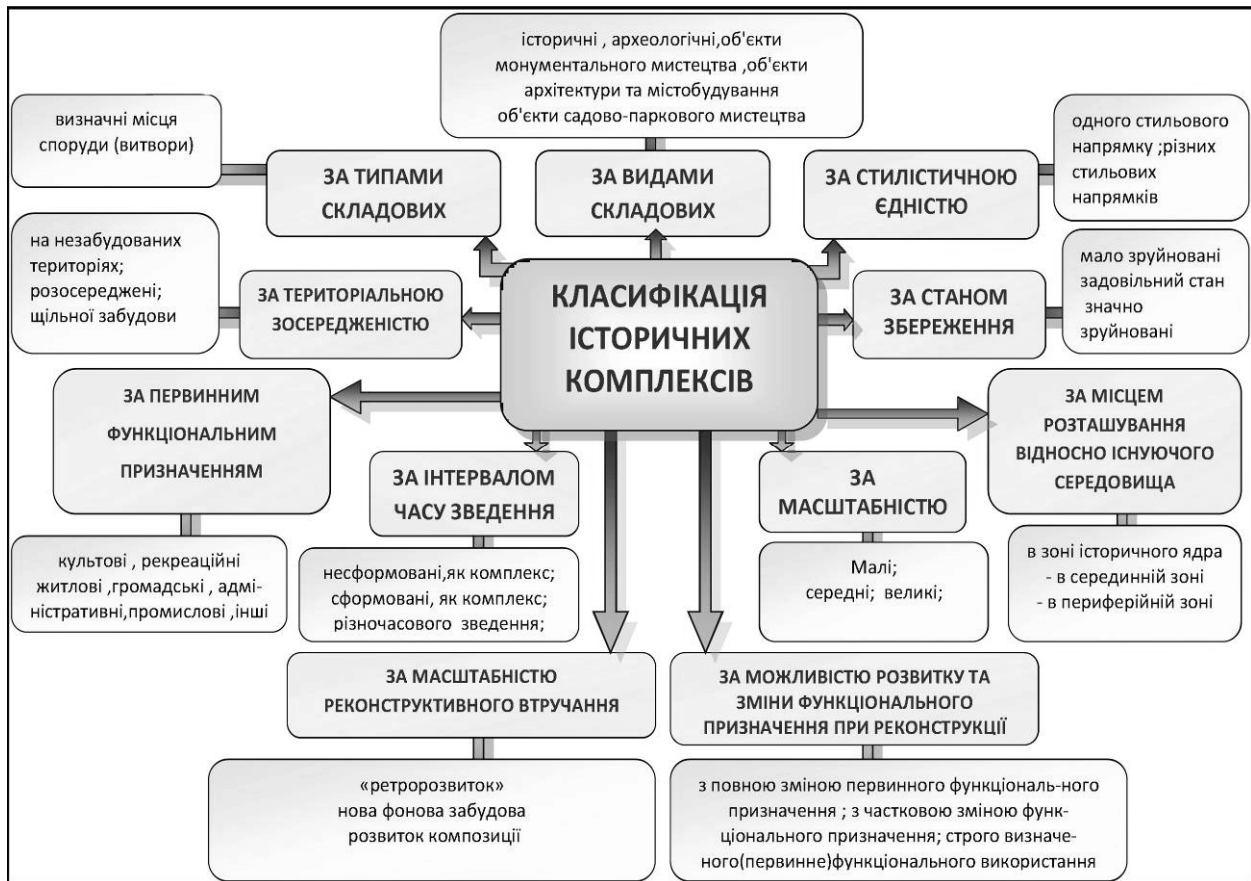

Схема 1. Класифікація історичних комплексів.

Література:

1. Ранинский Ю.В. Памятники архитектуры и градостроительства. - Москва: Высшая школа, 1988 – 51 с.
2. Агеев С. А. Сохранение локальных исторических комплексов методами градостроительного регулирования. Диссертация, кафедра «Основы теории градостроительства» Московского архитектурного института (Государственной академии), 2005.
3. Беккер А.Ю., Щенков А.С. Современная городская среда и архитектурное наследие: эстетический аспект. М., 1984. С. 146.
4. Агеев С. Как сохранить историю архитектуры в старом городе. // Проект Россия, № 4, 2004.
5. Жолтовський І.В. Ансамбль в архітектурі. – В зб.: Мастера советской архитектуры об архитектуре. Т.І. М., 1975, с. 45...46.

Аннотація

В статті характеризується основне поняття історичного комплексу, необхідне при визначенні необхідних реконструктивних заходів. Також формується класифікація історичних комплексів.

Annotation

In the article the basic concept of the historical complex required in determining the necessary reconstruction activities. Also formed the classification of historic complexes.